

صنعت بذر

در شرایط تحریم

صمد مبصر

عضو هیات علمی مؤسسه تحقیقات ثبت و گواهی بذر و نهال

مردم آن کشور تحمیل کند. فشارهای بین المللی به شکل تحریم‌های اقتصادی به عنوان یک ابزاری غالباً مؤثر مورد سوء استفاده قدرت‌های اقتصادی بزرگ قرار گرفته است. اقتصاد کشورهای هدف به وسیله کاهش یا قطع کامل واردات و صادرات، در مضیقه قرار می‌گیرد و آن‌ها را در دستیابی به اهداف اقتصادی خود ناکام می‌گذارند. پیوستگی عمیق اقتصادی میان کشورها و بنگاه‌های اقتصادی، وجود امکانات و ابزارهای ارتباطی پیشرفته برای کنترل مبادلات تجاری، مالی و پولی و امکان بهره‌گیری از ابزارهای مختلف برای اعمال فشار بر بنگاه‌های

رفاه و امنیت دو هدف اصلی تعیین کننده سیاست‌های دولت‌ها هستند. هدف دولت‌ها از برنامه‌ها و روابط بین الملل، دستیابی به بازارهای پر سودی است که به رشد اقتصادی کشور کمک نماید. اگر چه جهانی شدن اقتصاد و وابستگی متقابل اقتصادهای جهان به یکدیگر، اکنون به صورت بخش مهمی از زندگی جدید در آمده است، لیکن اقتصاد بسیاری از کشورها را آسیب پذیرتر ساخته است. از جمله اینکه قطع جریان مبادلات اقتصادی در برخی موارد می‌تواند اقتصاد یک کشور را از بین ببرد و سختی‌ها و مشکلات فراوانی را به

اقتصادی از جمله عواملی هستند که از یک طرف در کارآمدی تحریم اقتصادی علیه یک کشور موثر هستند و از طرف دیگر هم می‌توانند برای ناکارآمدی ساختن تحریم‌ها مورد استفاده قرار گیرند.

تحریم‌ها از نظر موضوع ابزاری به دو دسته تحریم‌های اقتصادی و غیراقتصادی طبقه‌بندی می‌شوند. تحریم‌های غیراقتصادی نظیر صادر نکردن ویزا برای مقامات دولت تحریم شونده در یک سازمان بین‌المللی، مخالفت با پیشنهاد کشور تحریم شونده برای میزبانی وقایع مهم بین‌المللی همچون برگزاری مسابقات جام جهانی، المپیک و ... به وسیله ابزارهایی جز تحمیل هزینه‌های اقتصادی قابل دستیابی هستند؛ تحریم‌های اقتصادی از جنبه‌های تجاری و مالی برخوردارند که در تحریم‌های تجاری، ممنوعیت‌ها و محدودیت‌ها در زمینه صادرات و واردات اعمال می‌شوند؛ اما در تحریم‌های مالی تحریم‌کننده از انجام معاملات مالی، نقل و انتقالات پول و سرمایه‌گذاری خودداری می‌کند و با استفاده از نفوذ خود در مؤسسه‌های مالی بین‌المللی مانند بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول، از هرگونه همکاری فنی، سرمایه‌گذاری رسمی و انعقاد قراردادهای وام جلوگیری می‌کند. لازم به ذکر است شدیدترین شکل تحریم‌های مالی، انسداد یا مصادره دارایی‌های کشور تحریم‌شونده یا مسئولان اجرایی آن کشور هستند. اصولاً به نظر می‌رسد اثر تحریم‌های تجاری نیز بیشتر بر طبقه متوسط جامعه و اقشار کم درآمد تحمیل می‌شود، در حالیکه هدف تحریم‌های مالی بیشتر دولت‌ها و مقامات است.

آثار تحریم‌های اقتصادی بر تهیه و تامین بذر مورد نیاز کشور

الف: بذرهای وارداتی

۱- یکی از آثار ملموس تحریم‌های اقتصادی، افزایش قیمت ارزهای خارجی در کشور است. هرچند که دولت برای تامین ارز بذرهای وارداتی یارانه پرداخت می‌نماید ولی علت اصلی افزایش قیمت بذرهای وارداتی مربوط به هزینه‌های جانبی واردات است که پس از تحریم‌ها در خصوص معاملات بانکی اتفاق افتاده است. دشواری مبادلات بانکی و عدم امکان گشایش اعتبارنامه^۱ و خرید اعتباری، با افزایش هزینه‌های مترتب بر انتقال پول و تضامین مالی که وارد کنندگان برای دریافت ارز از بانک‌های دولتی سپرده‌اند، منجر به افزایش قیمت بذرهای وارداتی شده است. در مواردی برای انتقال ارز به بانک مقصد در کشورهای هدف به ویژه کشورهای اروپایی و آمریکا، تا ۱۶ درصد هزینه‌های انتقال پول توسط صرافی‌ها و بانک‌های واسطه، به وارد کنندگان تحمیل می‌شود. توجه داشته باشید که برای دریافت ارز دولتی، وارد کنندگان مجبورند ۱۳۵ درصد هزینه تامین ارز را در نزد بانک‌های متعامل به سپرده بگذارند تا بتوانند ارز مورد نیاز را دریافت

کنند. صد درصد پول برای دریافت ارز و ۳۵ درصد به عنوان وثیقه برای ورود کالا به کشور می‌باشد که گاهی این وثیقه ۳۵ درصدی که در معاملات بزرگ چندصد هزاردلاری، سپرده ربالی بسیار سنگینی می‌باشد، تا چندین ماه نزد بانک‌های عامل به عنوان وثیقه توقیف می‌شود. خواب سرمایه چنین وثیقه‌های سنگینی، به قیمت تمام شده بذر وارداتی اضافه شده و قیمت آن را برای کشاورز مصرف‌کننده افزایش می‌دهد.

۲- تا قبل از تحریم‌های اقتصادی و زمانی که قیمت ارز در کشور متعادل بود، بسیاری از واردکنندگان بذر و اندام‌های تکثیری، واردات خود را به صورت اعتباری و با پرداخت تنها قسمتی از قیمت بذر وارداتی به شرکت فروشنده انجام می‌دادند و سپس در طی زمان مشخصی که با فروشنده به توافق رسیده بودند، مابقی پول به فروشنده پرداخت می‌شد. افزایش ناگهانی قیمت ارز باعث گردید که بسیاری از واردکنندگان قادر نباشند بدهی‌های ناشی از خریدهای اعتباری قبلی را از طریق تهیه ارز از بازار آزاد و ارسال به آنها تأدیه نمایند. از سوی دیگر فروشنندگان خارجی طبیعتاً بازپرداخت بذرهای فروخته شده خود را مطالبه می‌نمودند. شرکت‌های واردکننده بذر جهت پرداخت بدهی‌های معوقه خود به طرف‌های خارجی، مجبور گردیدند که قیمت بذر را در پیش فاکتورهای جدید تا حدودی افزایش داده تا قادر باشند قسمتی از بدهی‌های قبلی خود را از این طریق تأدیه نمایند. البته این مورد برای همه شرکت‌های وارد کننده صادق نبوده و در مواردی برای واردکننده‌های بذر سبزی و صیفی یا گیاهان زراعی دیده شده است. طبیعتاً وقتی که بذر وارداتی با قیمت بالاتر از شرایط نرمال وارد کشور می‌گردد، سازمان حمایت از مصرف‌کننده بر اساس قیمت‌های درج شده در پیش فاکتور یا فاکتور فروش، قیمت‌گذاری خود را انجام داده و بالطبع بذر با قیمت بالاتری نسبت به مدت مشابه، دست مصرف‌کننده خواهد رسید.

۳- عدم اطلاع تعداد قابل توجهی از واردکنندگان به شرایط اقتصادی و بازرگانی تحریم و اینکه می‌توانند با تغییر شرایط خرید، هزینه‌های مرتبط با حمل و نقل کالا از مبدا به مقصد و همچنین بیمه کالا را جزء شرایط خرید و تعهدات فروشنده قرار داده و هزینه‌های مربوطه را در فاکتورهای خرید لحاظ نموده و از بانک مرکزی، ارز دولتی برای چنین هزینه‌هایی نیز دریافت کنند، منجر گردید تا هزینه‌های حمل خارجی و بیمه با ارز آزاد تامین شده و این منجر به افزایش هزینه واردات و قیمت تمام شده بذر گردد.

۴- یکی از آثار مخرب تحریم‌ها بر صنعت بذر کشور، عدم تأمین به موقع بذرهای وارداتی است. مسائلی مانند دشواری در گشایش اعتبار نامه اسنادی، طولانی بودن نوبت دریافت ارز توسط واردکنندگان

و از همه مهم‌تر دشواری‌های مرتبط با انتقال ارزهای تأمین شده به بانک‌های عامل فروشنده باعث شده است که در مواردی ورود به موقع و توزیع قبل از فصل کشت بذر دچار خدشه شود. بسیاری از زمان‌بندی‌هایی که در گذشته توسط واردکنندگان و در شرایط نرمال برای واردات بذر برنامه‌ریزی می‌گردید، در شرایط تحریم‌ها به هم ریخته است. عدم امکان پیش‌بینی دقیق هر یک از مراحل متعدد ثبت سفارش واردات، دریافت ارز دولتی و انتقال ارز تأمین شده به حساب ذینفع خارجی منجر به این می‌گردد که بذرهای مورد نیاز کشاورزان به موقع و در زمان مناسب به دست آنها نرسد. آثار زیان‌بار این تأخیر در ورود یا عدم ورود بذرهای مورد نیاز در تولید سال بعد یا فصل بعدی خود را بیش از پیش نمایان خواهد ساخت.

۵- در سال‌های گذشته با فعالیت مطلوب کمیته معرفی رقم و استفاده معاونت امور زراعت از تمهیدات پیش‌بینی شده در ماده ۳۲ آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت ارقام گیاهی و کنترل و گواهی بذر و نهال، دسترسی کشاورزان به بذرهای مورد نیاز با تنوع مطلوبی برخوردار بوده است. از آثار منفی تحریم‌ها در کاهش حق انتخاب کشاورزان و یا به نوعی تنوع بذرهای موجود در بازار خواهد بود که انعطاف تولید بخش کشاورزی را از شرایط متنوع آب و هوایی و مدیریت‌های زراعی کاهش داده و کشاورزان مجبورند در شرایط مختلف زراعی و آب و هوایی، از بذرهایی استفاده کنند که قادر نیست آنها را به پتانسیل تولید نزدیک نماید.

۶- جو روانی ناشی از گرانی ارز در بازار، واردات در حجم کم یا به عبارتی قطره‌چکانی بذرهای پرنیاز بازار، و نبود سیستم مناسب توزیع بذرهای وارداتی چه از نظر زمانی و چه مکانی باعث شده است که تا عده‌ای سودجو وارد عرصه تهیه و تأمین بذر مورد نیاز کشاورزان به ویژه بذرهای سبزی و صیفی شوند و متأسفانه حضور چنین افرادی در این عرصه باعث شده است بذری که با ارز دولتی وارد کشور شده است؛ توسط سازمان حمایت از تولید کننده و مصرف کننده قیمت گذاری شده و توسط شرکت های واردکننده توزیع می گردد، در نهایت با قیمت‌های تا ۵ برابر قیمت مصوب در اختیار کشاورزان هدف قرار گیرد. متأسفانه علی‌رغم تلاش دستگاه‌های نظارتی مختلف از جمله سازمان حمایت از مصرف کننده، سازمان تعزیرات حکومتی و حتی برخی از دستگاه‌های نظارتی در مناطق هدف، همچنان توزیع بذر با قیمت‌های مصوب به ویژه برای بعضی بذرهای سبزی و صیفی دچار مشکلات جدی بوده و کشاورزان قادر نیستند علیرغم تخصیص ارز به بذرهای وارداتی، کالای مورد نیاز خود را به قیمت عادلانه و مصوب دریافت نمایند.

۷- در شرایط تحریم، پدیده‌ای تحت عنوان صادرات قاچاق بذر در کشور شکل گرفته است. تخصیص ارز دولتی به بذرهای وارداتی باعث

شده است که قیمت بذر در مقایسه با سایر کالاهایی که افزایش قیمت جدی داشته‌اند، همچنان پایین مانده و زمانی که این بذرها در کشورهای همسایه به فروش برسد، سود سرشاری را برای ذینفع نصیب نماید. چنین پدیده‌ای به ویژه در مورد بذرهای سبزی و صیفی که در حجم و وزن کم دارای ارزش بالایی هستند مانند بذرهای هیبرید، بیشتر رایج است. تفاوت قیمت بذری که توسط شرکت‌ها در کشور توزیع می‌شود و قیمت همین بذر در کشورهای همسایه مانند عراق و ترکیه باعث شده است که عده‌ای سودجو به فکر خارج نمودن بذرهای وارد شده به کشور با ارز دولتی باشند. کنترل قاچاق بذرهای هیبرید بذر سبزی و صیفی به دلیل آگاهی کمتر مأمورین گمرک و مرزبانی به اهمیت و قیمت آنها، کمتر می‌باشد.

ب: تهیه و تأمین داخلی بذر مورد نیاز کشاورزان

۱. تحریم‌ها باعث افزایش هزینه‌های تولید بذر در داخل کشور شده است. گرانی ناشی از تأمین نهاده‌های مختلف مانند کود و سم، افزایش قیمت و خرید خدمت ماشین‌آلات مورد نیاز در مزارع تولید بذر، دستمزد نیروی انسانی، هزینه‌های مرتبط با بسته‌بندی بذرهای تولیدی و همچنین کرایه حملی که برای بذر خام و فرآوری شده به تولید کنندگان تحمیل شده است، باعث گرانی بذرهای تولید داخل نیز شده است. در شرایطی که وزارت جهاد کشاورزی سعی دارد تا نهاده‌های مختلف تولید را از گزند افزایش هزینه‌ها و افزایش قیمت در امان بدارد، هزینه‌های افزوده شده به تولیدکنندگان بخش داخلی که بسیاری از این هزینه‌ها به صورت پنهان بوده و کمتر قابل محاسبه هستند، باعث شده است تا آسیب‌پذیری تولید کنندگان بذر داخلی از شرایط تحریم به‌طور جدی افزایش پیدا کند. این آسیب‌پذیری زمانی حاد می‌گردد که دولت برای تأمین بذر مورد نیاز کشاورزان اقدام به تخصیص ارز دولتی به بذرهای وارداتی می‌نماید که در دل خود مقادیر زیادی بارانه آشکار و پنهان داشته و این در حالی است که تولیدکنندگان داخلی بذر به جز در موارد بسیار نادر مانند کودهای پایه؛ قادر نیستند هزینه‌های خود را با ارز دولتی تأمین نمایند، چنین رقابت ناعادلانه‌ای باعث شکنندگی بیش از پیش صنعت داخلی تولید بذر شده است.

۲. گرانی و کمبود بذرهای مورد نیاز کشاورزان به ویژه در مورد گروه سبزی و صیفی، باعث شده عده‌ای سودجو با تقلب، بذرهای بی کیفیت و فاقد اصالت و کیفیت ژنتیکی را در بسته‌بندی‌های مشابه بذرهای وارداتی تهیه کرده و وارد بازار مصرف نموده و به دست کشاورزان برسانند. خطر استفاده از چنین بذور بی کیفیتی که گاه حتی فاقد قدرت رویش نیز هستند می‌تواند به تولید ملی خدشه وارد نموده و از طرف دیگر جو بی‌اعتمادی را در بین کشاورزان برای استفاده از بذرهای اصلاح شده و با شناسنامه توسعه دهد. در

صورت عدم مبارزه با چنین پدیده‌ای، آثار مخرب چنین تقلب‌هایی در فصل‌های کشت آبی بیشتر از پیش نمایان خواهد بود.

۳. یکی از نگرانی‌هایی که در شرایط فعلی وجود دارد این است که محصولات مزارع تولید بذر توسط دلان خریداری شده و از چرخه بذری خارج شوند. افزایش قیمت محصولات مختلفی در بازار مانند از دلان پیشنهاد قیمت بالاتری را به کشاورزان ارائه نمایند که در این بین تعدادی از کشاورزان که پیمانکاران تولیدکننده بذر نیز هستند، محصولات تولیدی خود را به این دلال‌ها فروخته تا درآمد بیشتری را کسب نمایند. چنین روندی باعث می‌شود که برنامه تهیه و تأمین تولید بذر محصولات مشخصی دچار مشکلات جدی شده و بذر مورد نیاز برای فصل کشت آبی دچار کمبود شود. چنین مشکلی در سال ۹۷ برای محصول بذری جو و همچنین وش بذری پنبه بیشتر از سایر محصولات اتفاق افتاد. برای سال ۱۳۹۸ ادامه چنین روندی برای محصولاتی مانند بذر گندم، جو و بذر پنبه محتمل‌تر خواهد بود.

سخن پایانی

همانگونه که در قسمت‌های قبلی طرح شد اینکه تحریم‌های اقتصادی نوعی از فشارهای بیرونی هستند که با هدف اخلاص در روند عادی فعالیت‌های اقتصادی کشور هدف صورت می‌گیرند و بدیهی است که چنین رفتارهایی، آثار نامطلوبی را خواهند داشت؛ آنچه مسلم است تغییر رفتار و تغییر سیاست‌های اقتصادی در شرایط تحریم قادر است ضمن کاهش اثرات سوء سوء تحریم، در مواردی نیز به بالندگی اقتصادی کشور در شرایط پساتحریم کمک نماید، چنانچه:

- دقت نماییم در مواردی که ارزش دولتی به واردات بذوری اختصاص می‌یابد که در همان گروه تولیدات داخلی نیز وجود دارد (مانند بذر ذرت هیبرید، بذر حبوبات، بذر دانه‌های روغنی، بذر چغندر قند و ...)، تعرفه واردات یا میزان یارانه تخصیصی به بذرهای تولید داخل به گونه‌ای تنظیم گردد که حداقل شرایط رقابت عادلانه‌ای بین گروه بذرهای تولید داخل و وارداتی فراهم گردد.

- سیاست‌گذاری کلان واردات بذر به سمت و سویی هدایت گردد تا واردات بذر در یک افق کوتاه مدت (پس از ۲ تا ۳ سال) منوط به تولید بذر در داخل (حداقل ۵۰٪) گردد. در چنین شرایطی ضمن انتقال فناوری‌های تولید بذر به داخل، ایجاد اشتغال و تأمین به موقع بذر مورد نیاز کشاورزان، ریسک‌پذیری از شرایط و تصمیمات شرایط بحران به حداقل برسد.

- در تأمین نیازهای بذر کشور که از خارج تأمین می‌گردند، ایجاد تنوع در منابع تأمین بذور به‌عنوان یک اصل در نظر گرفته شود. کشورهای مختلف در ارتباط اقتصادی با ایران و در شرایط تحریم

متفاوت عمل می‌نمایند، لذا ضروری است منابع تأمین بذرهای مورد نیاز کشور از طیف وسیعی از کشورها صورت گیرد تا همواره امکان جایگزینی و تأمین نیاز کشاورزان وجود داشته باشد.

- واردات بذرهای غیر هیبرید که به راحتی امکان تولید بذر در داخل کشور دارند، تنها محدود به بذر ارقام جدید گردد.

از آنجایی که بذر مهم‌ترین نهاده تولید بخش کشاورزی بوده و امنیت بذری کشور با امنیت غذایی و سیاسی درهم تنیده شده است. بازگرداندن آرامش به صنعت بذر کشور در شرایط تحریم، وظیفه ملی و فرادستگاهی است. لازم است مؤسسات تحقیقاتی و پژوهشی، دانشگاه‌ها و پژوهشکده‌ها و همچنین شرکت‌های خصوصی تمام تلاش خود را برای ایجاد ارقام گیاهی مورد نیاز کشور در مدت کوتاه انجام دهند؛ بانک مرکزی و سازمان برنامه و بودجه تخصیص اعتبار و ارز را برای صنعت بذر در اولویت قرار داده؛ گمرک جمهوری اسلامی ایران تشریفات زائد را برای بذر حذف نموده و در نهایت وزارت جهاد کشاورزی با ارائه برنامه‌های دقیق کوتاه و میان‌مدت برای تأمین بذر کشور، از التهابات بازار بذر بکاهد. امید آن است که با اتخاذ سیاست‌های هوشمندانه و نگاه عمیق‌تر به توانمندی داخل، آثار سوء تحریم‌های ظالمانه به حداقل رسیده و از فرصت‌های پیش آمده برای اعتلای کمی و کیفی صنعت بذر کشور استفاده گردد.

منابع

- آقای، م. م. رضاقلی‌زاده و م. محمدرضایی. ۱۳۹۷. بررسی تاثیر تحریم‌های اقتصادی و تجاری بر روابط تجاری ایران و کشورهای شریک عمده تجاری. فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی. دوره ۸ شماره ۲۸، صفحات ۴۹ لغایت ۶۸.

- آل کجیاف، ح. و انصاریان، م. ۱۳۹۳. تاثیر تحریم‌های یکجانبه و چندجانبه بر ایران از منظر حق بر سلامت شهروندان ایران. فصلنامه حقوق پزشکی. سال هشتم، شماره بیست و نهم. صفحات ۱۱ تا ۵۰.

- جابانی، ف. فرجی‌دیزجی، س. نجارزاده، ر. ۱۳۹۷. تاثیر تحریم‌ها بر تجارت متقابل محصولات کشاورزی بین ایران و کشورهای منطقه منا و اتحادیه اروپا. مجله اقتصاد کشاورزی، دوره ۱۲ شماره دو. صفحات ۶۹ تا ۹۰.

- کارزونی، ع. ثقفی کلوانق، ر. قربانی، ع. ۱۳۹۶. ارزیابی تاثیر تحریم‌های اقتصادی صنایع مختلف بورس اوراق بهادار تهران. بیست و سومین همایش سالانه سیاست‌های پولی و ارزی. تهران، مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما.

- موهبتی، ی. ۱۳۹۷. بررسی تحریم‌های اقتصادی و تاثیر آن بر اقتصاد ایران. فصلنامه مطالعات مدیریت و حسابداری، ویژه‌نامه چهارمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، کارآفرینی و توسعه اقتصادی. صفحات ۴۶ تا ۶۳.